పైకి వచ్చినవాడు

సీతారామారావు ఒక విచిత్రమైన వాతావరణంలో పెరిగాడు. అతడు హైస్కూలు చదువు పూర్తిచేసినదాకా ఉన్నఊరు విడిచిపెట్టి వెళ్ళలేదు. ఆ ఊరే అతని ప్రపంచంగా ఉండేది. ఎందుకంటే అతని అయినవాళ్ళంతా అక్కడే ఉండేవాళ్లు. అతని మేనత్తలిద్దరినీ ఆ ఊరే ఇచ్చారు. అతని అక్కనుకూడా మేనరికం ఇచ్చారు. హైస్కూలు తప్ప చెప్పుకోదగిన సంస్థ మరేదీ లేని ఆ గ్రామంలో ప్రతిమూలా సీతారామారావు సొంతం లాగుండేది—కొన్ని బంధువులఇళ్ళు, కొన్ని స్నేహితుల ఇళ్లు, కొన్ని బాగా ఎరిగున్నవాళ్ళఇళ్లు, మిగిలినవికూడా అంతా తెలిసిన ఇళ్ళే. ఊళ్ళో ప్రతివీధి గురించీ సీతారామారావుకు ఏవోస్మరణలున్నై. ఊరినిండా అతను ఎక్కిన చెట్లే. అతని జీవితం ఆ వూరితో బాగా పెనవేసుకొని పోయింది.

అతని చిన్నప్పటి వాతావరణంలో ఉండిన మరొక విశేషమేమిటంటే, వాళ్ళ వాళ్ళు చాలా సాధారణ కుటుంబమయినప్పటికీ దారిద్ర్యమూ, సంపదా అనే ద్వంద్వం ఎన్నడూ అతన్ని బాధించలేదు. వాళ్ళది చిన్న పెంకుటిల్లు. వాళ్ళ చిన్న మేనత్తగారిది రెండు నిట్టాళ్ళ పాకా, పెద్దమేనత్త డాబా వేయించింది. అయితే తన ఇంటికన్న పెద్ద మేనత్త ఇల్లు గొప్పదనిగాని, చిన్నమేనత్త ఇల్లు తక్కువదనిగాని అతనికెన్నడూ తట్టలేదు—తట్టేటట్టు ఎవరూ చేయలేదుకూడా. తీరేఅవకాశంలేని కోరికలు లేనివాడికి ఐశ్వర్యంగురించీ, దారిద్ర్యంగురించీ ఆలోచనలురావు. అటువంటివాడు "నేను డబ్బున్నవాణ్ణి, డబ్బులేనివాణ్ణి" అనుకోడు. సీతారామారావుకూడా అట్లాగే పెరిగాడు. అతని బంధువర్గంలో మనిషిఆదరం హెచ్చుగా ఉండేది. వాళ్ళమధ్య కలహాలూ, కక్షలూ, సాధింపులూ రావటం సీతారామారావు ఎరగనే ఎరగడు. అతని అక్కగారి భర్తా, బావగారూ ఆస్తులు పంచుకున్నప్పుడు తమ్ముడికి మంచివాటా వచ్చిందన్న అభిప్రాయం అన్న ప్రకటించినప్పుడు సీతారామారావు తండ్రి, "వాడేం కట్టుకు పోతాడ్రా? అవసరంవస్తే తనదంతా తెగనమ్మి నీకు పెట్టడూ?" అన్నాడు. అందులో అతిశయోక్తి కూడా ఏమీలేదు. ఎందుకంటే అందుట్లో ఎవరికి ఏ అవసరం వచ్చినా నలుగురూ కమ్ముకునేవాళ్ళు. ఎవరూ తీర్చలేనంత అవసరాలు రానూలేదు.

నిజానికి మానవజాతి యావత్తూ ఎంతో కాలంపాటు ఇటువంటి ఏర్పాటుమీద కాలం వెళ్ళబుచ్చలేదు. జీవితంలో పెద్ద పరివర్తన లేని సమయాల్లో ఒకటి రెండు తరాల మధ్య మాత్రమే తాత్కాలికంగా ఇటువంటి పొత్తు కుదురుతుంది. అటువంటి వాతావరణం సాధ్యమవుతుంది. కాని సీతారామారావు ఆ వాతావరణం తప్ప మరేమీ

ఎరగని కారణంచేత ప్రపంచమంతా ప్రతి యుగంలోనూ ఆ పద్ధతినే నడిచిందనీ. నడుస్తుందనీ పొరపడ్డాడు.

* * *

సీతారామారావు కాలేజీ చదువు కోసం పెద్దూరు వెళ్ళవలసి వచ్చినపుడు చాలా బాధపడ్డాడు. తనకుగల సర్వస్వమూ వొదిలేసి ఏ అరణ్యవాసమో పోతున్నట్లని పించిందతనికి. అతనివెంట ఊరికుర్రాళ్ళు మరిద్దరుకూడా బయలుదేరారు. సీతారామా రావు అన్న ఈ ముగ్గుర్నీ తన బండిలో ఎక్కించుకుని హైరోడ్డుదాకా తోలుకు పోయాడు. సీతారామారావు అన్న రాఘవులు చదివేటప్పుడు ఊళ్ళో మిడిల్ స్కూలుండేది. రాఘవులు ఉన్నంతవరకూ చదివి, తరవాత వ్యవసాయంలో ప్రవేశించి తండ్రికి సాయపడసాగాడు. అతనికి పెళ్ళయింది. ఇద్దరు పిల్లలు కూడానూ.

బస్సువచ్చిందాకా రాఘవులు తిరిగిపోలేదు. ఏవేవో విషయాలు మాట్లాడుతూ నిలబడ్డాడు. సీతారామారావు ఎక్కువగా మాట్లాడలేదు. కాని అన్ననుచూచి గర్వ పడ్డాడు. రాఘవులంత మంచివాడు ఊళ్ళోలేడని అందరూ అనుకునేవాళ్ళు. అతనిలో ఏకోశానా స్వార్థమూ, కోపమూ లేనట్టుండేది.

బస్సువచ్చింది. ముగ్గురుకుర్రాళ్ళూ ఎక్కారు. రాఘవులు బండి మళ్ళించు కుని బయలుదేరాడు. బస్సు కాలవ వంతెన ఎక్కి దిగేదాకా సీతారామారావు అన్న తోలుకుపోయే బండిని చూస్తూనే ఉన్నాడు. ఆ బండిలో తన పంచప్రాణాలూ ఇంటికి తిరిగిపోతున్నట్టనిపించింది. సమ్మెచేసినట్టుగా ముగ్గురూ మాట్లాడటం మానే శారు. మరో అరగంట గడచినాక మిగిలిన కుర్రాళ్ళల్లో ఒకడు తనకేసితిరిగి, "ఏరా? ఈపాటికి రాఘవులన్నయ్య వాముల్దొడ్డికాడికి పోయిఉండడూ?" అనేసరికి సీతారామా రావుకు ఏడుపు వచ్చినంత పని అయింది. మరికాస్సేపటికల్లా రైలుస్టేషను వచ్చేసింది.

టిక్కెట్లుకొని రైల్లో ఎక్కికూచున్న మరుక్షణంనుంచీ సీతారామారావుకు తన జీవితంమీద తనకేమీ అధికారం లేనట్టయింది. అయితే అది కేవలం భ్రమ. ఆక్షణానే అతని మనస్సు ఈ మారిన పరిస్థితులకు అనుగుణంగా మారే ప్రయత్నం రహస్యంగా ప్రారంభించింది.

"మన వాళ్ళందరిలోకి పెద్దచదువు చదవబోతున్నవాణ్ణి నేనే. చదవగానే సరికాదు. నలుగురికీ సాయపడాలి. పొలం అన్నకుంటుంది. నేనందులో దమ్మిడీ ముట్టుకోకుండా జరుపుకోవాలి. కాకపోయినా ఏం పొలం? అన్నకిప్పుడే ఇద్దరు కొడుకులు. ఇంకా పుట్టుకొస్తారు? ముగ్గురు నలుగురు పుట్టి పంచుకుంటే ఏమొస్తుంది? తిండికి చాలదు. లాభంలేదు. నా సంపాదనతో ఒక్కొక్క కుంటే కొని పొలంచేర్చాలి. అన్న పిల్లలకు చదువులు చెప్పించాలి. వాళ్ళుకూడా సంపాదించుకోగలిగితే ఇబ్బంది ఉండదు...."

సీతారామారావు ఆలోచనలు గాలికి కొట్టుకుపోసాగాయి. షావుకారు కోటయ్య గారికి మెరకా మాగాణీ కలిసి నూటయాభై ఎకరం. ముగ్గురు పిల్లలు. వాళ్ళకి ముగ్గు రేసి పుడితే? పెద్దఆస్తి ముక్కచెక్కలై పోవటానికి మూడు తరాలుకూడా పట్టదు గద!....బియ్యే పాసయితే కనీసం నెలకోయాభై తెచ్చుకోవచ్చు. ఆరేడుపుట్ల ధాన్యం ఇంటికొచ్చినట్టే! అయిదారెకరాలు కొనుకున్నట్టన్నమాట! ఇంకా పెద్ద జీతంవస్తే అడగనే అక్కర్లేదు.

నిరాశ కలగకుండా ఉండగలందులకు సీతారామారావు యాభై రూపాయలు నెల జీతం లెక్కవేసుకున్నాడేగాని నూరు నూటయాభై దాకా సంపాదించగలనని అతనికి ధైర్యం లేకపోలేదు. అయితే పానకంలో పుడకలాగా ఒక్క ఆలోచన అతని గొంతు కడ్డం పడింది—అంత ఉద్యోగం చెయ్యాలంటే పొరుగూరు వెళ్ళాలి! పుట్టి పెరిగిన ఊళ్ళో ఉండి ఉద్యోగం చెయ్యటం సాధ్యంకాదు. ఏం చేసేట్టు?

* * *

ఆ ప్రశ్నకు కాలమే సమాధానం చెప్పింది. సీతారామారావు బియ్యే పూర్తి చేసేసరికి కాటకంవచ్చి ధరలు పడిపోయినై. అతని చదువుకని చేసిన అప్పుక్రింద ఆరెకరాల పొలం తెగనమ్మవలసి వచ్చింది. తండ్రికి పక్షవాతం వచ్చింది. రాఘవు లన్న నలుగురు పిల్లల తండ్రి అయినాడు. ఇప్పుడు తను కోటయ్యగారి తూర్పు పొలం కమతానికి చేస్తున్నాడు. జీవితం ఎంతమాత్రం సుఖంగా లేదు. సీతారామా రావుకు ఉద్యోగంలేదు. గోళ్ళుగిల్లుకుంటూ కూచున్నాడు.

కాని ఊరు పాచిపోయిన చద్దికూడులాగా తయారయింది. చలికాలం రాగానే ఎవరిఇళ్ళలో వారు దూరి తలుపులూ కిటికీలూ బిడాయించుకున్నట్టుగా అయిపోయి నారు జనం. బంధువుల ఇళ్ళు పూర్వం స్వంత ఇళ్ళల్లే వుండేవి. ఇప్పుడు పరాయి ఇళ్ళల్లే ఉన్నై.

"బోలెడంత డబ్బు తగలేసి పెద్ద చదువు చదివావు. ఈ వూళ్ళో కూచుంటే ఏముందిరా? ఎక్కడికన్నా వెళ్ళి నాలుగురాళ్ళు సంపాదించుకుని నీ దారిని నువుబతుకు. నీ అన్న సంసారం ఈదలేక రెక్కలు విరుచుకుని నానా హైరానా పడుతున్నాడు. వాడికి నీ బరువుకూడా దేనికి?" అని చాలామంది సలహా యిచ్చారు.

ఎవరో పిలిచి తనకేదో ఉద్యోగం ఇస్తారని సీతారామారావు భ్రమ. తాను పొరుగూరువెళ్ళి నలుగుర్ని యాచించి, కొందరిచేత లేదనిపించుకుని దొరికిన చోట ఉద్యోగం సంపాదించుకొనటమన్నది అతనికి చాలా అవమానకరంగా తోచింది. అయినా తనకు అదితప్ప మార్గాంతరంలేనట్లు అందరూ చెబుతున్నారు. అంతకన్నా తన అన్నచేసే పనే మగసిరిగా ఉంది—మనిషి ఎంత హైరానా పడుతున్నా!

మొత్తానికి సీతారామారావు ఒక ఏడాదల్లా అన్నకి బరువుగానే వున్నాడు. తరువాత అతనికి పెళ్ళయింది. బస్తీపిల్లనే చేసుకున్నాడు. మామగారు ప్లీడరు. బాగా సంపాదించుకుంటున్నవాడు. మునిసిపల్ వ్యవహారాలలో ఒక వర్గానికి సలహాలిస్తూ పలుకుబడి ఉన్నవాడు. సీతారామారావుకు ఆ సంబంధం రావటం చాలా అదృష్టమని అందరూ అన్నారు. పిల్ల కొంచెం స్థూలంగా ఉన్నా అనాకారికాదు.

పెళ్ళిఅయినాక సీతారామారావు మామగారిఇంటనే జాస్తిగా ఉంటూవచ్చాడు. అతనికి అదే సుఖంగాఉంది. ఇక్కడ అతను ఎవరి ఆర్థికచిక్కులూ ఎదుర్కొనవసరంలేదు. తన మామూలు ఖర్చులుకూడా ధారాళంగా వెళ్ళిపోతున్నాయి.

మామగారు సీతారామారావుకు క్లబ్బు గుమాస్తాగిరీ ఇప్పించాడు. కరువు రోజుల్లో నలభై రూపాయల జీతం. పెద్దపెద్ద వాళ్ళందరితోనూ పరిచయం, కొద్దిగా పలుకుబడికూడా. ఈనలభై లోనుంచి కనీసం పదో పదిహేనో అన్నకి పంపుదామని సీతారామారావు అనుకున్నాడు. కాని ఎందుకో పడలేదు. ఈమాట భార్యతో అంటే ఇంత చిన్న మొత్తాలను గురించి నిరసనగా మాట్లాడింది.

"తిండిఖర్చు. ఇంటిఖర్చు లేదాయె. మంచిబట్టలుకొనుక్కోరాదూ?" అన్నది భార్య. భార్య ముచ్చట తీరటంకోసం ఖరీదైన సూటు కుట్టించాడు సీతారామారావు.

* * *

ఇంతలో ఎన్నికలు వచ్చాయి. కాంగ్రెసు ఎన్నికల్లో పోటీచేయ నిశ్చయించి ప్రణాళిక ప్రకటించింది. ఆ ప్రణాళికను ఉన్నదున్నట్లు కాపీకొట్టి ఒక రాజాగారు తామొక పార్టీ లేవదీసి వేరు వేరు నియోజక వర్గాల్లో నిలబెట్టటానికి అభ్యర్థులను వెతికారు. ఆయనకు చిక్కినవారిలో సీతారామారావు మామగారొకడు.

ఆయన సీతారామారావును వెంటపెట్టుకొచ్చి మద్రాసు కాస్మాపాలిటన్ క్లబ్బులో దిగాడు. ఈ కొత్తపార్టీ గెలుస్తుందనీ, ప్రభుత్వం నిర్వహిస్తుందని ఎవరి అంతరాత్మలలోనూ అట్టే ధైర్యం ఉన్నట్టు కనబడలేదు. అదివరకే దెబ్బతిన్న జస్టిస్ పార్టీకి మరొక బురఖా తొడిగి రంగంమీదికి తీసుకొస్తున్నారు. ఇది అందరికీ తెలిసిన రహస్యం. సీతారామారావు మామగారిలాంటివాళ్ళు పూర్వం బహిరంగంగా కాంగ్రెసు ఉద్యమాలతో సానుభూతి చూపినవారు. ఈ ఎన్నికలలో ఈ పార్టీకి పెద్దఅండ. ఎన్నికల ఖర్చుకు కొంతడబ్బు తీసుకుని మామా అల్లుళ్ళు తిరిగి వచ్చారు.

ఆపార్టీ అభ్యర్థుల జాబితాలో సీతారామారావు మామగారిపేరు పడింది. ఎన్నికల ప్రచారం ఆరంభమయింది. ప్లీడరుగారికి డొక్కు కారొకటి ఉన్నది. (ఇదికూడా ఆయన అభ్యర్థిత్వానికి తోడ్పడినమాట అబద్ధంకాదు) ప్లీడరుగారు తన అనుచరులతో అల్లుడితో ఎన్నికల ప్రచారానికి బయలుదేరాడు. కొద్దిరోజులపాటు పలుకుబడిగల వాళ్ళచుట్టూ తిరిగారు. వారిలో కొందరు తమకిందనున్న ఓట్లు ప్లీడరుగారికే వచ్చేట్టు చూస్తామన్నారు, కొందరు నమ్మకంగా చెప్పలేమన్నారు.

"ఈ ఎన్నికలో నేను ఓడినా నాకభ్యంతరంలేదు. నాయందు విశ్వాసం వున్నవాళ్ళ వోట్లు నాకు పడితేచాలు. నేనుమాత్రం కాంగ్రెసువాణ్ణి కానా? ఈసారి కాంగ్రెసు గెలవదు. కాంగ్రెసు ఎన్నికలకు నిలబడడం మహాత్మాజీ దగ్గిర్నుంచీ ఎవరికీ ఇష్టంలేదు. నేను పోటీచేయకపోతే ఇంకో క్షుద్రుడు వస్తాడని నిలబడటమే. పార్టీనిచూచి నాకు వోటివ్వవద్దు. నన్నుచూసే ఇవ్వండి" అని వేడుకున్నాడు ప్లీడరు గారు.

ఇంతకీ ఈయనకెదురుగా నిలబడిన కాంగ్రెసు "క్షుద్రుడు" అప్పటికే అయిదేళ్ళు జైళ్ళలో మగ్గినవాడు!

ఎన్నికలు దగ్గిర పడినకొద్దీ ప్లీడరుగారికి వేడెక్కింది. కారులో ఊరంతా తిరగటమూ, నలుగురు చేరినచోట కారుఆపి అప్పటికప్పుడే ప్లీడరుగారు ప్రసంగం ప్రారంభించటమూ, గొడ్లకాడ పిల్లలు చుట్టూమూగి నోళ్ళుతెరుచుకు వినటమూ, పెద్దవాళ్ళు వినిపించుకోకుండా పోవటమూ, చదువుకున్న కుర్రకారు నవ్వటమూ—ఇది నిత్యకార్యక్రమం అయిపోయింది.

ఈ మీటింగుల్లో సీతారామారావు కూడా మాట్లాడసాగాడు. తన అల్లుడికి మాట్లాడేశక్తి ఉండటం గమనించి ప్లీడరుగారు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఇంకా పెద్ద సభలు ఏర్పాటుచేసి రేపో ఎల్లుండో ఎన్నికలనగా అల్లుడిచేతా, మరికొందరు మిత్రులచేతా మాట్లాడించాలని ప్లీడరుగారు ప్రయత్నించాడు. ఈ ప్రయత్నం అభాసయిపోయింది. వచ్చిన జనమే పాతికమంది. వాళ్ళ సభ జరగనీయకుండా అల్లరిచేశారు.

ఎన్నికలు జరిగాయి. ప్లీడరుగారి డిపాజిట్ పోయింది. ఆయనపడ్డ శ్రమకు నాలుగైదు వందలు దక్కాయి పరవాలేదు.

* * *

సీతారామారావు పట్నంలో నూరు రూపాయల ఉద్యోగం సంపాయించాడు. కాస్మొపాలిటన్ క్లబ్ ఊరికే పోలేదు. ఆ రోజులకది మంచి సంపాదనే. నెలకు రెండు పుట్లు! కాని అదేం కర్మమో ఇంటికి పంపించాలంటే కానీ ఉండేదికాదు. పాతిక రూపాయలు ఇంటి అద్దెకిందే పోయేది. ఉద్యోగానికి తగిన దుస్తులుండాలి. ఇంటికెవరన్నా వస్తే కూచోటానికి నాలుగు కుర్చీలూ, ఆదివారాలు బయటికిపోతే నాలుగేసి రూపాయలఖర్చూ, భార్యకు అప్పుడప్పుడూ చీరలూ, నగలూ-ఎంతచెట్టుకంత గాలిలాగా ఎక్కడికక్కడ సరిపోతూనే ఉంది.

రాఘవులు ఉత్తరాలు రాస్తూనే ఉన్నాడు. ఇప్పుడు రాఘవులుకు అయిదుగురు పిల్లలు. మొత్తం ఏడుగురయితే ఇద్దరుపోయారు. పిల్లలెవర్నీ బడికి పంపటంలేదని రాశాడు. తిండే పెట్టలేనివాడు పిల్లలకు చదువు లెక్కడ చెప్పిస్తాడు?

"ఈ దుర్దశలో నేనుకూడా వాళ్ళగొంతుమీద లేను. అంతేచాలు" అని తన అంతరాత్మను సమాధానపరుచుకో జూశాడు సీతారామారావు. అధమం నెలకో పది పంపినా వాళ్ళకెంతో లాభంగా ఉంటుంది కాని ఆ పదీ పంపటం అతనికి పడటంలేదు.

అతను పట్నంచేరి దాదాపు రెండేళ్ళు కావస్తోంది. ఈ లోపుగా రెండు మూడు సార్లు అత్తవారింటికి వెళ్ళి నాలుగేసి రోజులుండి వచ్చాడుగాని ఇంటికి వెళ్ళటం పడ లేదు. ఆఖరుసారి వెళ్ళినపుడు ఎట్లాగోతెలిసి రాఘవులే చూడవచ్చాడు. అన్ననూ, అత ని పెరిగిన గడ్డమూ, పీక్కుపోయిన మొహమూ చూడగానే సీతారామారావునకు శూలం పెట్టి డొక్కలో పొడిచినట్టయింది. ఎంత దారిద్ర్యం! అటువంటి దారిద్ర్యాన్నిమను షులు ఎందుకు సహిస్తారు! తాను మారానని ఒప్పుకోవడం ఇష్టంలేక రాఘవులు చాలా మారాడనుకున్నాడు.

"అంతా కులాసాయేనా" అన్నాడు సీతారామారావు.

"అదే కులాసా ! ఉన్నాం !" అన్నాడు రాఘవులు విశాలంగా నవ్వుతూ. "ఇంటికేసి చూడకపోతివేం? ఒకసారి రారాదూ?"

"రావాలనే అనుకున్నా! రావటానికీ, పోవటానికీ ఒక రోజు ప్రయాణమే!" అన్నాడు సీతారామారావు.

"అవుననుకో ! అయితేమటుకు? పెద్దవాడు ఇంటిపట్టునుండటంలా. ఈ వూళ్ళోనే ఏదో ప్రెస్సులో పనిచేస్తున్నాడు. నెలకొకసారో, రెండుసార్లో వచ్చి రూపాయో, రెండూ ఇచ్చిపోతుంటాడు. నా కిప్పుడు వాడి బరువు లేదు. పెద్దపిల్లదే దిగులు పట్టుకుంది. ఎక్కడన్నా ఓ ఇరవై తెచ్చుకుంటున్న వాణ్ణిచూసి పెళ్ళి చేద్దా మనుంది. ఆ బరువుపోతే మిగిలిన వాళ్ళం ఎట్టాగోట్టా తంటాలు పడతాం మరి. ఏవంటా?"

ఏమనటానికీ సీతారామారావుకు పాలుపోలేదు. తాను తన అన్నకు ఏవిధం గానూ సహాయపడలేక పోవటం తలుచుకున్నకొద్దీ ఆశ్చర్యంగా ఉంది.

"నా సంగతీ అంతంత మాత్రంగానే ఉంది. సంపాదిస్తున్నానేగాని నా సంపాద నంతా పట్నమే తినేస్తుంది. కనపడని ఖర్చు !" అన్నాడు సీతారామారావు.

"కాదుమరి !" అన్నాడు రాఘవులు.

"నీ కెప్పుడన్నా డబ్బు కావలిస్తే రాస్తూండు. అయినకూ పదికీ అవస్థపడ మాకు" అన్నాడు తమ్ముడు.

రాఘవులు నవ్వాడు.

"ఒరే ! డబ్బవసరం ఎప్పుడూ ఉంటుంది. ఏం రాసేది? నీదగ్గర మిగిలి నప్పుడు నువ్వే పంపిస్తూ ఉండు. నువ్వు ఇబ్బంది పడబోకు సుమా !"

రాఘవులు వెళ్ళిపోగానే సీతారామారావు హృదయంలో ఉండిన భ్రాతృప్రేమ కట్టతెగినట్టయింది. పుట్టి నూరుదాకా అమ్మతుండిన రోజుల్లో రాఘవులు చదువుమాని నాగలి పట్టాడు. ఆ కాలంలో రాఘవులు బియ్యేదాకా చదివినా సంసారం ఇంత చితికేది కాదు. తన చదువు కోసం రాఘవులు చేసిన త్యాగం ఏమిటి? ఇవాళ రాఘవులెక్కడు న్నాడు? తాను ఎక్కడున్నాడు? రాఘవులు ఏడాదికి నూరు సంపాదిస్తున్నాడో లేదో!

పట్నం తిరిగిరాగానే తీసుకున్న జీతంలోనుంచి సీతారామారావు ఇరవై రూపా యలు అన్నకు పంపాడు. జీతం తక్కువ వచ్చిందేమని భార్య అడిగింది. అన్నకు పంపానన్నాడు భర్త. భార్య ఏమీ మాట్లాడలేదుగాని ఆవిడ మౌనం మాటలకన్న ఎన్నోరెట్లు భావయుక్తంగా ఉంది.

కొంచెంసేపుండి, "ఈనెల మటుకేనా? నెలనెలా పంపుతారా?" అన్నది.

సీతారామారావుకు చిరాకెత్తింది.

"నెల నెలా పంపుతాను. ఒకనెల తిని మిగతానెలలు పస్తుంటారా?" అన్నాడు.

"నెలకు ఇరవై చొప్పున?"

"నెలకు అరవై చొప్పున చదువుకింద నాలుగేళ్ళపాటు ఉమ్మడి ఆ స్తిలోనించి తగలేశాను. మరేంపరవాలేదు. నాచదువుమూలంగా వాళ్ళకు తిండి లేకుండాపోయింది."

* * *

యుద్ధంవచ్చింది. మామగారు తన పలుకుబడితో సీతారామారావుకు రకారకాల ఉద్యోగాలిప్పించాడు. యుద్ధనిధి వసూళ్ళు, ప్రాపగాండా, రిక్రూట్ మెంట్, చివరకు సప్లయిశాఖ—వీటిల్లో పనిచేసి అతను చాలాడబ్బు పోగుచేశాడు. పెద్ద పెద్ద వాళ్ళను పట్టుకున్నాడు. లంచాలు పెట్టాడు. కోటాలు సంపాదించాడు. యుద్ధం ముగిసినా సంపా దన హెచ్చింది.

ఇప్పుడు రాఘవులు పరిస్థితికూడా వెనకటంత ఘోరంగాలేదు. రాఘవులు పల్లె టూరు వొదిలి బస్తీ చేరాడు. కూతురికి పెళ్ళిచేశాడు. ముగ్గురుకొడుకులు చిన్న చిన్న ఉద్యోగాలు చేసి సంపాదిస్తున్నారు. రాఘవులుకూడా బస్తీలో పొగాకు వ్యాపారం, నేతి వ్యాపారం పెట్టాడు. ఇదంతా విని సీతారామారావు తన అన్న భోగభాగ్యాలతో తులతూగుతున్నట్లు ఊహించుకుని తన అంతరాత్మను సంతృప్తిపరుచుకున్నాడు.

కాని సంతృప్తిపడటాని కేమీలేదు. రాఘవులు పెద్దకొడుకు ప్రెస్సులో కంపో జిటర్. రెండోవాడు సైకిల్ షాపులో పనిచేస్తున్నాడు. మూడోవాడు ఎవరో డాక్టరు గారిదగ్గర నౌకరీ చేస్తున్నాడు. రాఘవులు అల్లుడు కాస్త డొక్కశుద్ధి కలవాడు. యుద్ధా నికి ముందరే కమ్యూనిస్టులతో కలిసి తిరగసాగాడు. కమ్యూనిస్టు సాహిత్యం తెగచది వాడు. తన సిద్ధాంతాలను బావమరుదులకు నూరిపోస్తుండేవాడు. ఇక రాఘవులు అమా యకుడు. కల్మషం ఎరగనివాడు. కాస్తమంచిగా మాట్లాడినవాళ్ళకు వీశెలకొద్దీ పొగాకూ,

నెయ్యి అప్పు పెట్టి భాగస్తుడికి కోపం తెప్పించాడు. రెండునెలలైనా తిరగకుండానే ఆ వ్యాపారంలో రాఘవులుకు భాగం లేకుండాపోయింది.

పెళ్ళయిన చాలాకాలానికి సీతారామారావు భార్య గర్భవతి అయింది. ఆమెను భర్త పుట్టింటికొకసారి తీసుకొచ్చినప్పుడు అన్నగారి ఇంటికికూడా వెళ్ళాడు. అక్కడి స్థితిగతులన్నీ చూశాడు. అన్ననుచూస్తే జాలివేసింది. ముగ్గురు కుర్రాళ్ళకూ కమ్యూనిస్టులభాష అలవడింది. ఇదంతా డబ్బులేకపోవటంవల్ల వచ్చి జబ్బే అనుకున్నాడు.

"అన్నయ్యా ! వీళ్ళని నావెంట పట్నం పంపిస్తావా ? ఎక్కడో ఒకచోట వేయిస్తాను" అన్నాడు సీతారామారావు.

"నీ యిష్టం" అన్నాడు రాఘవులు. కాని అతన్ని పిల్లలే పోషిస్తున్నారు. అందుచేత పిల్లలతోబాటు ఆయనకూడా పట్నం రావలసివచ్చింది. అయితే, ఇప్పుడిటువంటి కుటుంబాలు సీతారామారావుకు బరువులేదు. అతనికి చాలా వ్యాపారాల్లో వాటా ఉంది. చాలారకాల సంపాదన ఉన్నది. స్వాతంత్ర్యం వచ్చినరోజునుంచీ అతను పలుకుబడిగల కాంగ్రెసు వాదులతో దోస్తీగా తిరుగుతున్నాడు.

రాఘవులు పిల్లలతోసహా పట్నంరావటం మంచిదయింది. వాళ్ళు వచ్చిన కొద్దిరోజులకే కమ్యూనిస్టుల మూలంగా కల్లోలాలు బయలుదేరాయి. రాఘవులు కూతురూ, అల్లుడూ అండర్‌గ్రౌండ్ అయిపోయారు.

సీతారామారావు రోజూ కమ్యూనిస్టులను తిడుతుండేవాడు. రాఘవులు పిల్లలు వాళ్ళని సమర్థిస్తుండేవాళ్ళు. ఈవిధంగా తనకెదురు చెప్పటం కృతఘ్నతలాగా తోచేది సీతారామారావుకు.

ఒకనాడు సీతారామారావు ఇంటికి వచ్చేసరికి ఇంట్లో కొత్తమొహాలు కనిపించాయి. తీరా విచారిస్తే వాళ్ళు రాఘవులు కూతురూ, అల్లుడూ అని తెలిసింది; రాఘవులు అల్లుడు తానూహించుకున్నట్టు లేకపోవడం చూసి సీతారామారావు ఆశ్చర్యపడ్డాడు అతను ఇంగ్లీషు ధారాళంగా మాట్లాడగలడు. ఎంతసేపు మాట్లాడినా తొణకకుండా హాస్యంగాకూడా మాట్లాడగలడు. పోలీసులుచేసిన దుర్మార్గాలను వర్ణించేటప్పుడుకూడా సాధారణ విషయాలు మాటలాడుతున్నట్టే కనబడ్డాడు. అయితే లోపల ఎంత ఆవేశాన్ని నిగ్రహించుకున్నాడో సీతారామారావు ఊహించగలిగాడు.

వాళ్ళిద్దరూ తమఇంట్లో అజ్ఞాతవాసం పెడతామంటారేమోనని సీతారామారావుకు పెద్దభయం కలిగింది. కాని వాళ్ళు ఉండలేదు. అన్నాలుతిని చీకటిలోపడివెళ్ళిపోయారు. వాళ్ళను దిగబెడతామని బయలుదేరివెళ్ళిన రాఘవులు కొడుకులు తిరిగి ఇంటికిరాలేదు.

తరవాత కొద్దిరోజులకు రాఘవులు పెద్దకొడుకును కొండపల్లి ప్రాంతంలో కాల్చి చంపారు.

* * *

మళ్ళీ ఎన్నికలు వచ్చాయి. తనను కాంగ్రెసు మిత్రులు పోటీ చెయ్యమంటున్నారనీ, రెండువారాలపాటు వచ్చి అక్కడే ఉండి సహాయపడవలసిందనీ మామగారు సీతారామారావుకు రాశారు. సీతారామారావు భార్యతోనూ, కొడుకుతోనూ వెళ్ళాడు. ఎవరెవరోవచ్చి తన మామతో మాట్లాడివెళ్ళే విషయాలన్నీ వింటుంటే కాస్మాపాలిటన్ క్లబ్ జ్ఞాపకం వచ్చింది.

ప్లీడరుగారు పోటీచేస్తున్న సీటుకు కమ్యూనిస్టూ, లోక్‌పార్టీ మనిషీ, ప్రజా-సోషలిస్టూకూడా పోటీచేస్తున్నారు.

“ఏంటీ కాంగ్రెసువోటు బాగానే చీలుతుంది. అదొక్కటే మనకు కాస్త ఆశ!” అన్నాడు ప్లీడరుగారు.

తీరా విచారిస్తే తన మామగారితో పోటీచేసే అభ్యర్థి రాఘవులు అల్లుడేనని తెలిసింది. సీతారామారావు అతనితో మాటలాడాడుకూడా. మంచిమాటలతో అతను తప్పుకుంటాడేమోనని సీతారామారావు చూశాడు కాని అటువంటి ప్రయత్నం అనవసరం.

మామగారి ఎన్నికలకుగాను సీతారామారావు స్వయంగా చాలా ఖర్చుచేశాడు. మీటింగులలో మాటలాడదామనికూడా అనుకున్నాడు. కాని కాంగ్రెసుపక్షాన మీటింగు పెట్టడమే దుస్సాధ్య మయింది.

ఆ ఎన్నికలో కమ్యూనిస్టు అభ్యర్థి గెలిచాడు. ప్రజా-సోషలిస్టుకుకూడా బాగానే వోట్లుపడ్డాయి. మళ్ళీ ప్లీడరుగారికి డిపాజిట్ పోయింది.

ఈ అర్థంలేని ఎన్నికకుగాను తన సొంతడబ్బు ఇరవైవేలదాకా తగలేసుకుని పట్నం తిరిగిపోతూ సీతారామారావు “రాఘవు లన్నయ్య అల్లుడు పైకివచ్చినదారి ఏమిటో ?” అనుకున్నాడు.

ముద్రణ : ?

ప్రచురణ : కొడవటిగంటి కుటుంబరావుకథలు సంపుటిలో,

జయా పబ్లికేషన్స్, విజయవాడ, ౧